УДК 728.31(497.11)

Светлана В. Недић

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КУЋЕ СВЕШТЕНИКА МИХАИЛА М. ПОПОВИЋА у Курсулиној улици бр. 35

Зграда у Курсулиној улици број 35 почела је да привлачи пажњу историчара архитектуре средином шездесетих година. Од тада се о њој пише како у прегледима београдског градитељства, тако и у студијама са посебним темама[1]. Следеће странице представљају прилог даљем проучавању ове грађевине.

Први власник куће у Курсулиној улици број 35 био је Михаило М. Поповић. Рођен је 1870. године у Црној Трави, као најстарији син свештеника Мелентија Поповића. Имао је три млађа брата. Горча и Милић постали су предузимачи у Београду, а најмлађи брат Јован – свештеник у Црној Трави. Михаило Поповић је после завршене богословије отишао у Кијев, где је дипломирао на Духовној академији. По повратку из Кијева провео је пет година као предавач у Призренској богословији. У Београд је дошао 1903. године и ту је, на Петровдан, рукоположен за презвитера. Од тада је, све до смрти, служио у цркви светог Саве. Био је парох ове цркве, протојереј – ставрофор. Објављивао је радове из области теологије, у засебним публикацијама и у часописима, а бавио се и превођењем са руског. Више година је радио као секретар Друштва за подизање храма светог Саве. Имао је супругу Цветану и сина Драгомира, архитекту. Умро је у Београду, 20. III 1943. године[2].

Кад је дошао у Београд, Михаило Поповић је одлучио да за своју породицу подигне кућу у близини цркве светог Саве. У мају 1905. године купио је, од професора Добросава Урошевића, плац на простору између данашњих улица Његошеве и Пролетерских бригада. У то време Курсулина улица била је просечена само између данашњих улица Маршала Толбухина и Његошеве, а њено продужење би-

1. Гордана Гордић, Архитектонско наслеђе града Београда. I, Београд, 1966. ЗЗСКГБ, Саопштења, св. 6, стр. 62.; Жељко Шкаламера, Сецесија у архитектури Београда 1900–1914, Зборник за ликовне уметности, 3, 1967, стр. 322.; Зоран Маневић, Новија српска архитектура, [у каталогу изложбе:] Српска архитектура 1900–1970, Београд, МСУ, 1972, стр. 16.; Др Дивна Ђурић–Замоло, Део стваралаштва архитекте Стојана Тителбаха у Београду, Зборник за ликовне уметности, 16, 1980, стр. 334.; Др Дивна Ђурић-Замоло, Градитељи Београда 1815–1914, Београд, 1981, стр. 105.; Жељко Шкаламера, Сецесија у српској архитектури, ЗНМ XII–2. Историја уметности, Београд, 1985, стр. 10.

2. Д-л., • Протојереј ставрофор Михаило М. Поповић парох и старешина цркве св. Саве у Београду, Гласник. Службени лист Српске православне цркве, бр. 5, 15 (2) априла 1943, XXIV,стр. 39–40. Споменица Милића Поповића – Црнотравца *1880 •1936, Београд, 1937, стр. 6–7, 29. Биографски подаци из наведене литературе допуњени су усменим саопштењима професора Миодрага Поповића, књижевног историчара (сина Милића Поповића), па му овом приликом најтоплије захваљујем.

1

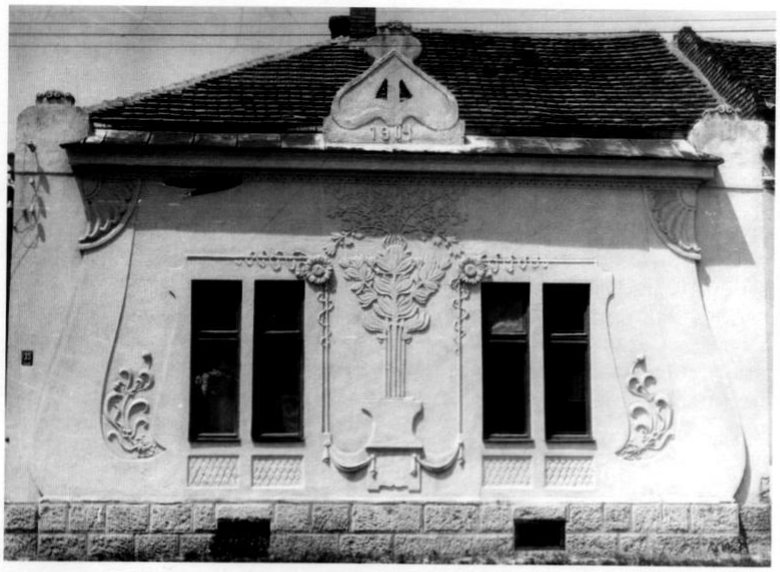

2

1 Фотографија – садашње стање

2 Фотографија из 1965. године Г. Гордић, Архитектонско наслеђе Београда. I, Београд, 1966, ЗЗЗСКГБ, стр. 62).

ло је предвиђено регулационим планом, па је убрзо било и остварено. Због тога је дужина плаца смањена са првобитних 36,80 на 30 метара. Ширина плаца износила је 12 метара, колико, као минимум предвиђа Закон грађевински за варош Београд из 1896. године.[3]

Израду пројекта за своју кућу Михаило Поповић је поверио архитекти Стојану Тителбаху. Овај истакнути градитељ рођен је у Бео-

3. ИАБ. Општина града Београда. Техничка дирекција. Грађевински одсек. ф16 – 38 – 1935.

граду 1877. године, у породици сликара Владислава Тителбаха[4]. Основно, средње и факултетско образовање стекао је у Београду. Испит зрелости положио је у Реалки 1897. године[5]. Исте године постао је студент Архитектонског одсека Техничког факултета Велике школе. Дипломирао је 1901. године. Те јесени, као свршени студент, награђен је, заједно са Владимиром М. Поповићем, првом наградом из завештања трговца Димитрија Стаменковића. Тема рада била је пројекат бањске зграде за забаву посетилаца, са планом уређења парка и расправом о грађевинама те врсте.[6] Стојан Тителбах је био запослен у Архитектонском одељењу Министарства грађевина од 31. I 1905. године, када је постављен за подархитекту. Звање архитекте Министарства грађевина добио је 1908. године. На тој дужности је остао до краја живота, који је окончао на Крфу, 20. III 1916. године.[7]

Најзначајније дело Стојана Тителбаха свакако је пројекат Новог двора. Осим ове репрезентативне грађевине, у Београду је, по плановима Стојана Тителбаха, саграђено више стамбено-пословних и стамбених зграда. Међу стамбено-пословним зградама издвајају се кућа Арона Левија, у Улици 7. јула бр. 39 и кућа Жака Булија, у истој улици, број 58. Од стамбених зграда треба поменути куће: Светислава Окановића (Македонска 27), Јована Барловца (Француска 15), Драг. Ж. Ђорђевића (Топличин венац 29), Марије Рекалић (Тадеуша Кошћушка 18), Филипа Стојановића (угао Улице Пролетерских бригада и Смиљанићеве 45) и Ристе Одавића (Алексе Ненадовића 35), као и кућу др Миленка Матерног, у Хиландарској 15, коју је пројектовао са Андром Стевановићем. Приликом израде планова Стојан Тителбах је успевао да за сваку грађевину пронађе најповољније решење основе и да у спољној обради, са пуно знања, маште и укуса, примени елементе историјских стилова или сецесије.[8]

Поменуте особине има и пројекат куће Михаила Поповића. Према плановима Стојана Тителбаха кућу су извели Горча и Милић Поповић[9]. Они су из родне Црне Траве дошли у Београд почетком XX века и за неколико година постали познати по квалитетно изведеним радовима. У складу са одредбама Закона о радњама из 1910. године, Горча Поповић је 1911. године протоколисао грађевинско-предузимачку радњу коју је водио са братом Милићем. После Горчине смрти, 1924. године, фирма је и даље носила назив „Грађевинско-предузимачка радња Горче и Милића, браће Поповића". Радњу је водио до краја живота (1936. год.) Милић Поповић у заједници са синовцем Симом. Фирма браће Поповића бавила се изградњом стамбених и стамбено-пословних зграда, као и јавних грађевина, од којих су најважније Ђачко склониште код Палилулске основне школе, Руска црква и Црква светог Саве.[10]

Прво за сада познато остварење Горче и Милића Поповића јесте кућа Михаила Поповића. Њено грађење је могло да почне у лето 1905. године, после куповине плаца и израде пројекта, а завршено је, у том случају, вероватно у јесен исте године. Зграду су бесплатно сазидали грађевински радници – Црнотравци, у знак захвалности што су им сва три брата Поповића помагала да налазе послове у Београду. Сувишно је подсећати да Горча и Милић нису наплатили свој труд.[11]

4. Др Дивна Ђурић-Замоло, Део стваралаштва архитекте Стојана Тителбаха у Београду, ЗЛУ, Нови Сад, 16, 1980, стр. 317.
5. Гимназија Вука Стеф. Караџића. Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1899/900. год., Београд, 1900, стр. 68–72.
6. Награђени темати, Технички гласник, бр. 21, 4. XI 1901, I, стр. 3–4.
7. Службени део, СН бр. 31, 10. II 1905, LXXII, стр. 1. Личне вести, Српски технички лист, бр. 36, 7. IX 1908, XIX, стр. 326. Државни календар Краљевине Србије, за године 1906–1914. Архив Србије. Министарство грађевина (несређена грађа). Фасцикла 4. (Акт којим Министарство грађевина обавештава Министарство финансија да је Стојан Тителбах умро 20.III 1916. године, па посмртну плату треба послати у Београд Владиславу Тителбаху).
8. Гордана Гордић, Архитектонско наслеђе града Београда. I, Београд, 1966. ЗЗСКГБ, саопштења, св. 6. стр. 57, 58, 62, 69, 83, 86, 92. Арх. Богдан Несторовић, Градитељи Београда од 1815. до 1915, Историја Београда. 2, Београд, 1974, стр. 344.; Богдан Несторовић, Преглед споменика архитектуре у Србији XIX века, Републички завод за заштиту споменика културе СР Србије, Саопштења, X, Београд, 1974, стр. 159–160.; Др Дивна Ђурић-Замоло, Београд 1898–1914. Из архиве Грађевинског одбора, Београд, 1980, стр. 63–66.; Др Дивна Ђурић-Замоло, Део стваралаштва архитекте Стојана Тителбаха у Београду, Зборник за ликовне уметности, 16, 1980, стр. 315–340.; Др Дивна Ђурић-Замоло, Градитељи Београда 1815–1914, Београд, 1981, стр. 103–105.
9. Симон Симоновић-Монка, Печалбарство и неимарство Црнотравског краја, Црна Трава, 1983, стр. 308.
10. Светозар Стојановић, Српски неимар, Београд, 1912, стр. 87–88.; Симон Симоновић-Монка, Печалбарство и неимарство Црнотравског краја, Црна Трава, 1983, стр. 83, 243, 308–311, 334, 348.; Споменици Милића Поповића – Црнотравца *1880 +1936, Београд, 1937,стр. 6,10,13,19,35–36.; Друштво Светога Саве. XII. Уредио и штампање надгледао Др Јован Хаџи-Васиљевић, секретар Друштва Св. Саве, Београд, 1937, стр. 64–66.; Приватни огласи, Српске новине, бр. 147, 8.VII 1911, LXXVIII, стр. 4; Споменица Удружења београдских грађевинара – предузимача о прослави двадесетогодишњице 1912–1932, Београд, 1932, стр.3–4; Мр Светлана В. Недић, Изградња првих модерних школских зграда у Београду. Дорћолска и палилулска основна школа, Годишњак града Београда, књ. XXVIII, 1981, стр. 104.
11. Симон Симоновић-Монка, Печалбарство и неимарство Црнотравског краја, Црна Трава, 1983, стр. 308.

Кућа Михаила Поповића подигнута је на регулационој линији, десном страном наслоњена на суседну зграду. Има главни део са лица и крило дуж десне стране дворишта. Лево од куће налази се капија за улазак у двориште. Из дворишта може да се уђе у кућу на два места – један улаз води у предсобље у главном делу зграде, а други у ходник у крилу. Распоред просторија је веома једноставан. Према улици су окренуте две веће, а према дворишту једна мања соба (у њој је боравио Драгомир Поповић) и највећа просторија у кући – трпезарија. У крилу су споредна одељења – кухиња, остава и соба за млађе, као и степенице за таван и подрум.[12] Породичне куће са собама у главном делу зграде и споредним просторијама у дворишном крилу биле су типичне за београдску стамбену архитектуру првих деценија XX века и највише су се градиле на периферији вароши. Овакво решење основе дозвољавало је да се боље искористе узани плацеви, да сва одељења буду непосредно осветљена и да се споредне просторије одвоје од соба, што је било потребно с обзиром на степен комуналне опремљености[13].

Насупрот типичној основи, фасада куће Михаила Поповића заузима изузетно место у београдској архитектури сецесије. Данас о њеном некадашњем изгледу сведочи фотографија Завода за заштиту споменика културе града Београда, снимљена 1965. године. Фасада је замишљена као јединствена површина, по којој се неспутано разиграва рељефни украс, састављен од биљних мотива. На средњем делу фасаде, између прозора, извајана стилизована ваза са цвећем. Два сунцокрета красе горње углове прозора, ближе средини фасаде. На бочним деловима фасаде појављују се биљке са вијугавим лишћем и велики лепезасти цветови. Широке извијене траке повезују све елементе у целину, која и сама подсећа на циновски цвет. Фасада је на први поглед симетрична, али ће пажљиви посматрач открити у појединостима благу асиметрију, која ненаметљиво појачава утисак живости и лакоће. Завршетак фасаде, у виду једне велике акротерије на средини и двеју мањих на крајевима, не одговара пројекту, као ни облик крова. То би значило да је до измене дошло или приликом грађења или у некој каснијој оправци куће. На великој акротерији испи-

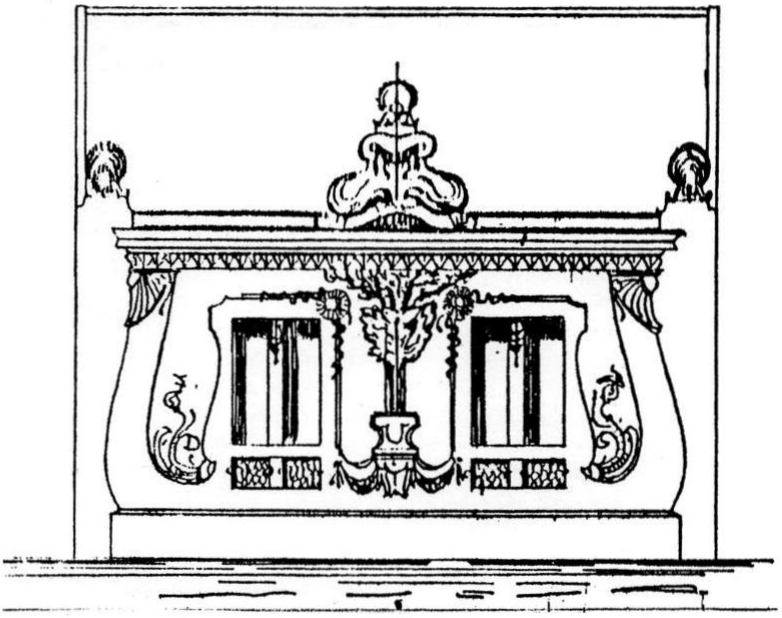

I

I Пројекат фасаде куће Михајла Поповића – Стојан Тителбах (док. ЗЗЗСКГБ)

II Пројекат рестаурације фасаде (док. ЗЗЗСКГБ, арх. З. Јаковљевић)

12. Пројекат куће Михаила Поповића чува се у Заводу за заштиту споменика културе града Београда. Првобитна намена просторија описана је на основу усменог саопштења професора Миодрага Поповића.

13. Богдан Несторовић, Еволуција београдског стана, Годишњак музеја града Београда, II, 1955, стр. 260–261.

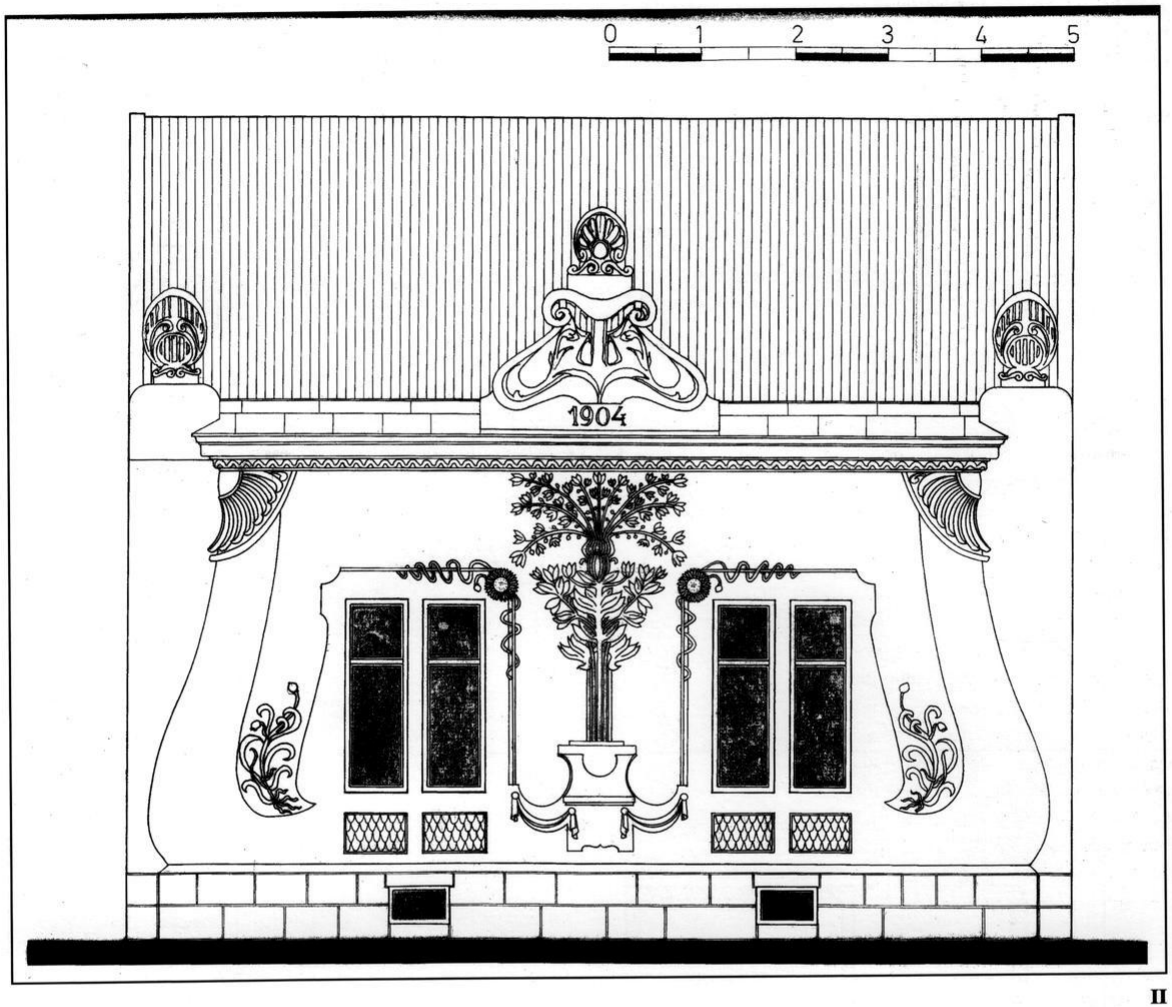

II

сана је година изградње, што такође није у складу са пројектом. На фотографији се види да је последња бројка оштећена, а изгледа и као да је накнадно направљена. Личи на део броја 4, али је то свакако првобитно био број 5, ако је кућа подигнута 1905. године.

Кућа Михаила Поповића саграђена је у оном делу Београда који је повезан са водоводом тек 1911. године[14]. Због тога пројектом није био предвиђен санитарни чвор у кући. После спајања са водоводом у дворишту је направљена чесма, која и данас постоји, у близини улаза у споредне просторије.

После Првог светског рата овај део града је добио канализацију [15], па су створени услови да се у кући једно одељење претвори у купатило. То је учињено са просторијом која је првобитно служила као соба за млађе. На крају дворишног крила дограђена је једна соба, пре-

14. Мр Светлна В. Недић, Урбанистичко уређење Београда од 1886. до 1914. године, Годишњак града Београда, књ. XXIII, 1976, стр. 190.
15. Инж. Миливоје С. Бркић, Канализација Београда, Београдске општинске новине, бр. 1–3, Видовдан 1934, LII, стр. 243.

III Основа куће Михаила Поповића – приземље. Према пројекту Стојана Тителбаха. Из Док. ЗЗЗСКГБ.

IV Основа – садашње стање.

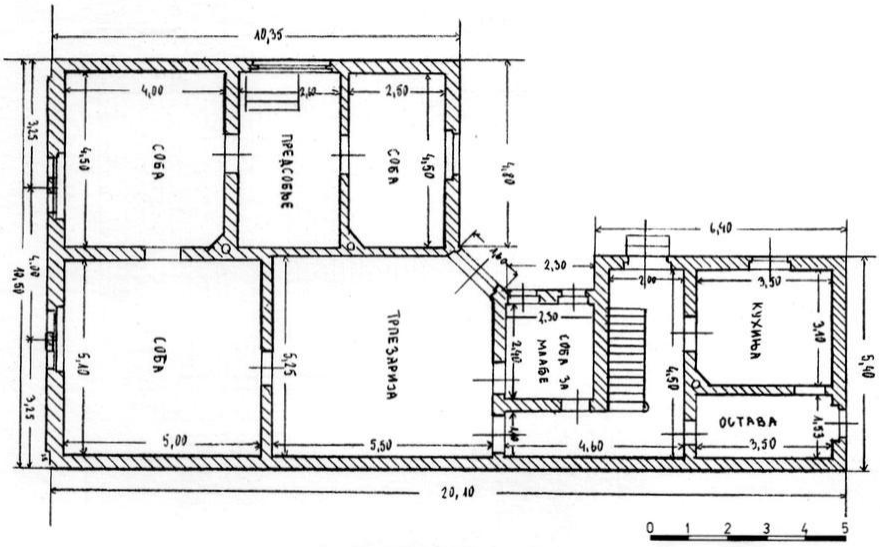

III

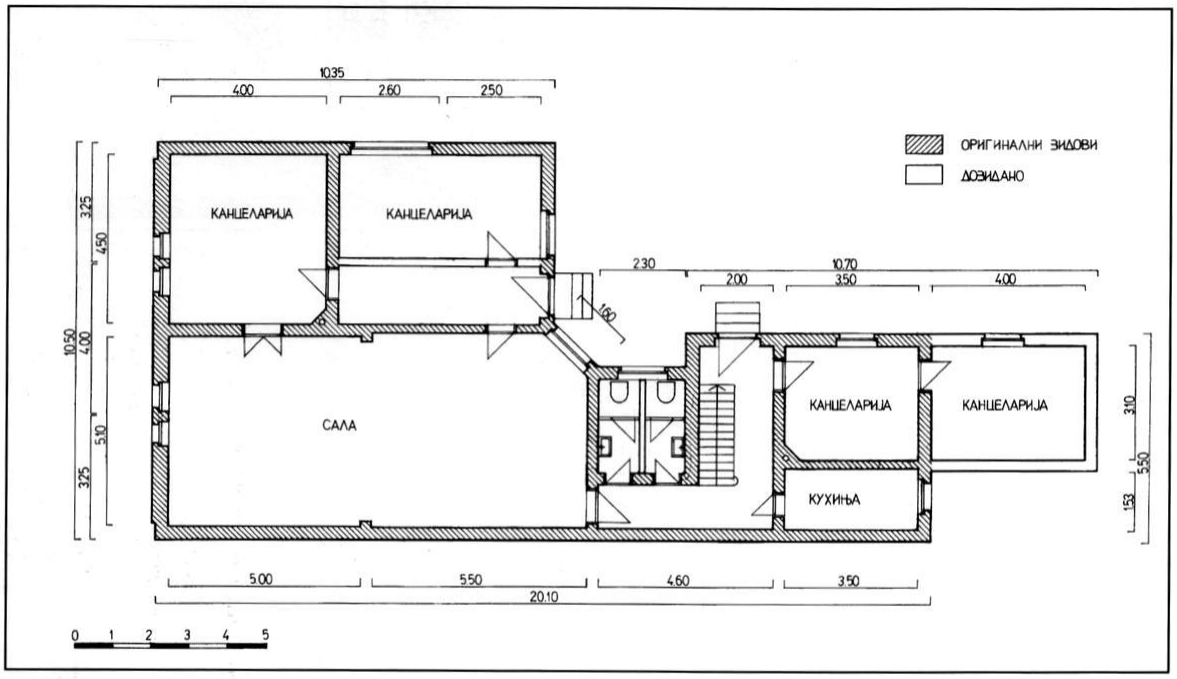

IV

ма пројекту архитекте Валерија Сташевског из 1935. године.[16]

Кућа Михаила Поповића променила је намену после Другог светског рата. Коришћена је за канцеларије, па је претрпела измене, како у унутрашњости, тако и у изгледу из дворишта. Фасада је током времена пропадала, све док њен пластични украс није потпуно уништен 1980. године.

Значај куће Михаила Поповића је у томе што представља спој оригиналне спољне обраде и основе типичне за једно време. Као дело знаменитог београдског архитекте, ова грађевина заслужује да буде сачувана и зналачки обновљена.

R e s u m e

Svetlana V. Nedić

A CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE HOME OF REVEREND MIHAILO M. POPOVIĆ ON 35 KURSULINA STREET

The family home of Reverend Mihailo M. Popović was designed by the prominent Belgrade architect Stojan Titelbah (1877–1916). It was built by the construction firm of Gorča and Milić Popović, the owner's two brothers. Construction began most probably in 1905, the year Mihailo Popović purchased the lot on 35 Kursulina Street.

The ground plan is typical of Belgrade residential architecture of the first decades of the XX century. The main part of the house is made up of a living room, a dining room and a courtyard wing with other spatial units. In the Art Nouveau architecture of Belgrade the facade always played a prominent role. It was decorated with floral motifs in relief, imaginatively fitted into the whole reminiscent of a large flower. The sculptural decoration of the facade has not been preserved.

Apart from an analysis of the house, this paper also contains a short biography of its owner and unpublished data on the architect as well as some less well known facts concerning the construction workers.

16. Историјски архив Београда. Општина града Београда. Техничка дирекција. Грађевински одсек. ф16 – 38 – 1935.